

TÜRKÇE DERSİ OKUMA KAZANIMLARININ METİN YAPI ÖLÇÜTLERİNİ KARŞILAMA YETERLİĞİ: 8. SINIF ÖRNEĞİ*

THE EFFICIENCY OF READING OBJECTIVES OF TURKISH COURSES IN MEETING TEXT STRUCTURE CRITERIA: THE SAMPLE OF 8. GRADE

Şükran DİLİDÜZGÜN**
Şerife GENÇ***

Öz

Türkçe derslerinde amaç öğrencilerin iletişim yetilerini geliştirmektir ve Türkçe ders kitaplarında Türkçe Öğretim Programlarında belirtilen kazanımların geliştirilmesi amacıyla etkinlikler düzenlenmektedir. İletişim yetisi her bağlama uygun metin çözümlene ve metin oluşturma becerisini gerektirir. Bu nedenle belirlenen kazanımların ve düzenlenen etkinliklerin metin yapısına dayalı olması kaçınılmazdır. Okuma bu bağlamda diğer becerilerin geliştirilmesinde de etkilidir. Bu düşünceler doğrultusunda geliştirilen bu çalışmada öncelikle okuma kazanımlarının metin yapı ölçütlerini ne oranda karşıladığını saptanmıştır. Daha sonra okuma etkinliklerinin okuma kazanımlarını ve metin yapı ölçütlerini karşılayıp karşılamadığı sorgulanmıştır. Kazanımların tümünü kapsadığı için 8. Sınıf düzeyi çalışma evreni olarak alınmış ve seçkisiz örnekleme yöntemiyle, bir ders kitabı örnekleme oluşturmuştur. Nitel araştırma ile gerçekleştirilen çalışmada, öncelikle Türkçe okuma kazanımları ve daha sonra Türkçe okuma etkinlikleri doküman analizi ile metin yapı ölçütlerinden oluşturulan kategoriler altında sınıflandırılmış ve betimsel analiz ile sıklık sayıları elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, kazanımlarda bazı metin yapı ölçütlerinin hiç ele alınmadığı bazılarının ise bir bölümünün ele alındığı görülmektedir. Bunun yanı sıra; bazı okuma kazanımlarını karşılayan okuma etkinliklerinin olmadığı, metin yapı ölçütünü karşılayan etkinlik olduğu halde bunları ifade eden okuma kazanımlarının olmadığı, ayrıca, bazı metin yapı ölçütleri için ne etkinlik ne de kazanım olduğu görülmüştür. Bazı metin yapı ölçütleri için ise kazanım da vardır, etkinlik de vardır; ancak bu etkinlikler öğrencinin kazanımında ifade edilen beceriyi kazanması için soyut kalmaktadır, adeta kazanımların tekrarı şeklinde yönergeleri vardır.

Anahtar sözcükler: Metin Yapı Ölçütleri, Türkçe Öğretimi Okuma Kazanımları, Okuma Etkinlikleri.

Abstract

The aim of the Turkish lessons is to improve the communicative competence of the students and activities are organized in Turkish textbooks in order to develop the objectives determined in Turkish Curriculum. Communicative competence requires the ability to analyse and create texts appropriate to different contexts. Therefore, it is inevitable that the objectives and the activities are based on the text structure. Reading is also effective in developing other skills in this context. In this study, which was developed in line with these considerations, it was determined how much the reading objectives met the criteria of the text structure. It was then questioned whether the reading activities met the reading objectives and the text structure criteria. As it covers all of the reading objectives, the 8th grade level was taken as a study population and a Turkish book was chosen as sample by random sampling method. In the research carried out with qualitative research, first of all Turkish reading objectives and then reading activities of Turkish were classified under the categories of text structure criteria using document analysis and frequency numbers were obtained at the end of descriptive analysis. As a result of the research, it is seen that some text structure criteria are not addressed at some of the objectives and some of them are addressed partly. And also; It was seen that there are no reading activities that meet some reading objectives and there are no reading objectives representing the text structure criterion although there are activities on them. Besides, there are no activities or objectives for some text structure criteria. For some text structure criteria, there are activities and also objectives; however, these activities remain abstract for the student in order to gain the skill expressed in the objective, and there are instructions as if they were repetitions of the objectives.

Keywords: Text Structure Criteria, The Reading Objectives of Teaching Turkish, Reading Activities.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında, "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Yeterliği Bağlamında Metindilbilimsel Analizi" başlıklı tezden üretilmiştir.

**Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, sdilid@yahoo.com.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, serife_genc@hotmail.com

1. Giriş

Türkçe dersinin temel amacı; bireylere yaşadığı toplumdaki dil kullanımını öğretmek, bireyde dil zevki geliştirmek ve eleştirel okur yetiştirebilmektir. Türkçe derslerinin ise en temel malzemesi metinler ve bu amaçları gerçekleştirme doğrultusunda bu metinler üzerine hazırlanan etkinliklerdir. Okulun dil öğretimindeki işlevini; "Okulun görevi hangi toplumsal konumdan gelirse gelsin, evde ne düzeyde dil bilincine ve Türkçe edincine ulaşmış olursa olsun, bütün öğrencilerin, kendine güvenen, bildirişime ve dil kullanımının yararına inanan, düşünen ve düşündüğünü anlaşılır bir biçimde dile getirebilen geniş düzgülü insanlar olmasını sağlamaktır." sözleriyle dile getiren Huber (2008, 270-271) geniş düzgülü bireyler için de "Çok sayıda sözcük bilen, karmaşık yapıları tümceleri anlayabilen ve üretebilen, çok sayıda ve türde değişim yapabilen, üretilen metinlerdeki dilsel değişimleri saptayabilen, metinlerdeki çokanlamlılığı anlayabilen, gerektiğinde çok anlamlı veya tek anlamlı metinler üretebilen, değişik metin türleri ile bunların özelliklerini bilen ve bunlara göre metin oluşturan, konu sürekliliği gösteren çizgisel ve tutarlı metin oluşturan ve böyle oluşturulmayan metinleri eleştirebilen bir kişidir." tanımını yapmıştır. Bu tanımda da görüldüğü gibi; dilde yetkin olan bir kişinin sözcük ve dilbilgisi bilmesinin, karmaşık da olsa tümce kurmasının ya da çözümlemesinin yeterli olmadığı; metin üretmesi, metin türlerinin özelliklerini bilmesi ve metin eleştirisi yapabilmesi gerekli görülmektedir. Dilidüzgün'e (2011, 97) göre "Dil derslerinde amaç, metinlerdeki bilgilerin ne olduğu değil, bu bilgilerin amaçlara göre dilsel olarak nasıl düzenlendiğinin keşfi olmalıdır." yani metindeki bilginin metin yapısına nasıl yansıtıldığının çözülmesi gerekmektedir.

Metin çözümlemeyi gerektiren beceriler dinleme ve okumadır. Anadilini öğrenen çocuklar iletişim gereksinimleri sonucunda doğdukları kültürde dinleyerek maruz kaldıkları dilin kodunu çözerler ve konuşmaya başlarlar. Okuma ise; "yazılı metnin üretildiği dilin anlamsal ve dilbilgisel özelliklerini tanıyan bireylerin, belirli amaçlar doğrultusunda, hızlı bir biçimde kod çözerek ve birtakım stratejiler kullanarak gerçekleştirdikleri, duyuşsal yönü de olan yinelemeli bir anlamlandırma sürecidir." (Ülper, 2010, 3). Güneş (2013, 141), okuma öğretiminin en önemli amacını "yazılı dil becerilerini geliştirmek ve sözlü dil becerileriyle bütünleştirmektir" şeklinde tanımlar ve okumayı bütün bireysel becerilerin merkezine koyar. Birey, okuyarak bilgiye ulaşmakta, bilgiyi kullanmakta, kendini geliştirmekte ve bilgi teknolojilerinden yararlanmaktadır. "Okuma, insanın dünyasını genişleten, kişiliğini biçimlendiren, onu başkalarına bağlayan önemli bir etkidir." (Demirel, 1999, 61). Montesquieu'nun "Çeyrek saatlik bir okumanın gideremediği kederim olmamıştır." (akt. Özdemir, 2000, 25) sözündeki gerçekliği her okur az çok kendi deneyimlerinden bilir.

Özdemir (2000, 15), ana dili öğretimi ile okuma arasındaki ilişkiyi "Okuma yazma becerisi üstüne, bir okuma alışkanlığının kurulabilmesi için en önemli koşul temeli sağlam bir ana dili öğrenimidir." sözleriyle belirtmiştir. Sever (2013, 24), çocuğun okuma kültürü edinme sürecini "birbirine bağımlı ve birbirini bütünleyen becerilerin kazanılmasını gerekli kılan ardışık bir süreç" olarak görmektedir. Metni anlama, öncelikle metin bilgisini ve iletinin metin türüne göre nasıl yapılandırıldığının çözülmesini gerektirir. Grabe'in (1991; akt. Ülper, 2010) okuma-anlamlandırma için gerekli olduğunu belirttiği sözcüksel ve dilbilgisel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlamak, ana düşüncüyü yardımcı düşüncelerden ayırmak, metindeki gerekli bilgileri taramak ve metindeki bilgiyi şematik sunuma dönüştürmek vb. alt beceriler metin yapısı çözümleme becerisine sahip olmayı gerektirmektedir. Çağdaş dilbilimsel araştırmalarda metin, "iletişim birimi" olarak ele alındığından öğrencilerin, Türkçe ders kitaplarında, metin üretme ve çözümleme becerilerini, diğer bir deyişle metin edincini geliştirebilecekleri etkinliklerle buluşturulması gerekir. Türkçe Programı'nda belirtilen kazanımlar da öğrencilerin metin bilgilerini geliştirmeye yöneliktir. Ancak; ders kitaplarındaki etkinliklerin bu kazanımları gerçekleştirici yeterlikte olmadığı ve kazanımların direkt etkinlik olarak sunulduğu görülmektedir (Dilidüzgün, 2010).

Türkiye genelinde, yapılandırmacı öğretim yaklaşımı doğrultusunda hazırlanan Türkçe ders kitapları ile uygulanmaya başlanan Türkçe Öğretim Programı'nda (2006) okuma kazanımları; "Okuma kurallarını uygulama", "Okuduğu metni anlama ve çözümleme", "Okuduğu metni değerlendirme", "Söz varlığını zenginleştirme", "Okuma alışkanlığı kazanma" başlıkları altında toplamda 51 maddede belirtilmiştir. 2006 Türkçe Öğretim Programı'ndan sonra 2015, 2017 ve 2018'de Yeni Türkçe Öğretim Programları yayınlanmış, ancak 2018 Türkçe Öğretim Programı'yla hazırlanan ders kitapları tüm sınıflarda 2018-2019 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Araştırma, (2017-2018) eğitim öğretim yılında devlet okullarında okutulmak üzere seçilen 2006 programına göre hazırlanmış Türkçe ders kitabının incelenmesini temel almakla beraber iki programın bu bağlamda karşılaştırılması için bulgu sunma işlevi taşımaktadır.

Tablo 1:Türkçe Dersi Okuma Kazanımları (MEB, 2006)

<p>1. Okuma kurallarını uygulama</p> <ol style="list-style-type: none">1. Sesini ve beden dilini etkili kullanır.2. Akıcı biçimde okur.3. Kelimeleri doğru telaffuz eder.4. Sözün ezgisine dikkat ederek okur.5. Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır.
<p>2. Okuduğu metni anlama ve çözümleme</p> <ol style="list-style-type: none">1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.3. Metnin konusunu belirler.4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.10. Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.13. Metne ilişkin sorulara cevap verir.14. Metne ilişkin sorular oluşturur.15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.16. Metnin planını kavrar.17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.18. Metindeki söz sanatlarının anlatma olan katkısını fark eder.19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.
<p>3. Okuduğu metni değerlendirme</p> <ol style="list-style-type: none">1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.2. Metni içerik yönünden değerlendirir.
<p>4.Söz varlığını zenginleştirme</p> <ol style="list-style-type: none">1. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.2. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.3. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.4. Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.
<p>5. Okuma alışkanlığı kazanma</p> <ol style="list-style-type: none">1. Okuma planı yapar.2. Farklı türlerde metinler okur.3. Süreli yayınları takip eder.4. Okuduğu kitaplardan kitaplık oluşturur.5. Kitaplık, kütüphane, kitap fuarı ve kitap evlerinden faydalanır.6. Okudukları ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşır.7. Şiir ezberler, şiir dinletileri düzenler, ezberlediği şiirleri uygun ortamlarda okur.8. Ailesi ile okuma saatleri düzenler.9. Beğendiği kısa yazıları ezberler.

Türkçe okuma kazanımlarında belirtildiği gibi; öğrencinin okuduğu metni anlaması ve değerlendirebilmesi için öğrenciden metinde anlamını bilmediği sözcükleri metnin bağlamından hareketle tahmin etmesi, metnin anahtar sözcüklerini belirlemesi, metnin konusunu ve ana fikrini bulması, metnin yardımcı fikirlerini tespit etmesi, metindeki sebep-sonuç ve amaç-sonuç ifadelerini belirlemesi, metne ilişkin sorulara cevap vermesi ve metne ilişkin sorular oluşturması, metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark etmesi, metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretmesi, metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunması, metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyması, okuduğu metne farklı başlıklar bulması, okuduklarını kendi cümleleriyle kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetlemesi istenmektedir.

Aynı şekilde metnin türünü tespitiye yönelik çalışmalar çerçevesinde de öğrenciden; anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirlemesi, metindeki olay/yer/zaman/şahıs/varlık kadrosu ile ilgili unsurları söylemesi, okuduklarındaki örtülü anlamları bulması, öznel ve nesnel yargıları ayırt etmesi, metnin türüyle ilgili özellikleri ve metnin planını kavraması, metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark etmesi, metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklaması, şiir dilinin farklılığını ayırt etmesi ve metni içerik/dil ve anlatım yönünden değerlendirmesi beklenmektedir. Ayrıca metni değerlendirirken diğer metinlerden ve günlük hayattan yararlanmayı gerektiren uygulamaların belirtildiği “Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.” şeklindeki kazanımlar metinlerarası bilgi kullanımını gerektirmektedir.

1.1. Problem Durumu:

OECD'nin üç yılda bir uyguladığı PISA okuma anlama testinde Türkiye genellikle ortalamanın gerisinde kalmaktadır. 2013 yılında açıklanan PISA sonuçlarında Türkiye 65 ülke arasında 42. sırada yer alırken 2016 sonuçlarında Türkiye'nin 72 ülke arasında 50. sırada yer alarak daha da gerilere düştüğü görülmektedir. Bu durumda Türkçe öğretiminde hedeflenen kazanımların, metinlerin ve oluşturulan metin çalışmalarının mercek altına alınması gerekmektedir. Bu düşünceyle oluşturulan bu çalışmanın problem cümlesi şudur:

“Türkçe öğretiminde okuma kazanımlarına göre oluşturulan okuma etkinlikleri metin yapı ölçütlerini ne derece karşılamaktadır?”

Alt problemler ise şöyle sıralanabilir:

- Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki 8. Sınıf okuma kazanımları metin yapı ölçütlerini ne derece karşılamaktadır?
- 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında metinler üzerine yapılan okuma etkinlikleri okuma kazanımlarını ne derecede karşılamaktadır?
- Türkçe ders kitaplarında metinler üzerinde yapılan okuma etkinlikleri metin yapı ölçütlerini ne derece karşılamaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu araştırmanın temel amacı, Türkçe öğretim programlarında belirlenen okuma kazanımlarının gerçekleştirilmesi için düzenlenen okuma etkinliklerinde metin yapı ölçütlerinin gerçekleştirilme durumunu saptamaktır. Dilbilim çalışmaları, içinde bulunduğumuz iletişim çağında, anlaşmanın en küçük birimi olarak “metin” kavramına odaklanmaktadır. Bu gelişmelerin yansıdığı çağdaş dil öğretiminde de amaç, öğrencilerin metin çözümlene ve metin oluşturma yeterliliklerini geliştirmektir. Bu nedenle, okuma etkinliklerinin öğrencilerin metin türüne göre değişen metin yapı özelliklerini çözümlene edincini geliştirici içerikte hazırlanması beklenmektedir. Araştırma; metinler üzerine yapılan okuma etkinliklerinin temelini oluşturan, Türkçe öğretim programlarında bulunan okuma kazanımlarının metin yapı ölçütleri bağlamında bilimsel dayanak oluşturularak tekrar gözden geçirilmesi açısından önemlidir. Günay (2003, 43) metindilbilim tanımını “Metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel, imgesel ve daha nice yapıların belirlenimlerini inceler.” olarak yapmıştır. Metin yapısını inceleyen metindilbilimin bulguları araştırma için dayanak oluşturacaktır. Ayrıca; çalışmada, değişen Türkçe öğretim programlarının (2006, 2015, 2017 ve 2018) ve bu programlar kapsamında yazılan Türkçe ders kitaplarının bu bağlamda karşılaştırılmasına dönük veriler sunulacaktır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. “Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Şimşek, 2009, s.42). Metin yapı ölçütleri araştırmanın kategorilerini oluşturacak, kazanımlar ve okuma etkinlikleri bu kategoriler dahilinde sınıflandırılacaktır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2006 Türkçe Öğretim Programı'ndaki okuma kazanımları doğrultusunda hazırlanan Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma etkinlikleridir; çalışma evreni olarak da daha çok metin türünün ve okuma anlama, çözümlene ve değerlendirme kazanımlarının tümünün ele alındığı ortaokul 8.Sınıf düzeyi hedeflenmiştir. Araştırmanın örneklemine; seçkisiz örnekleme yöntemlerinden tesadüfi örnekleme ile belirlenmiş Dörtel Yayıncılık'a ait 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan okuma metinleri için öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabında bulunan okuma etkinlikleri ile yönergeleri

oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Türkçe Öğretim Programı'daki (2006) okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme kazanımlarının metin yapı ölçütlerini karşılama durumunu saptamak amacıyla, öncelikle, hangi okuma kazanımının hangi metin yapı ölçütünü hedef aldığı ile ilgili bir eşleştirme yapıp 4 alan uzmanı ve 1 öğretmen olmak üzere 5 uzman görüşü doğrultusunda düzenlenen bir tablo hazırlanmıştır. Bu tablo ile kazanımlarla karşılanamayan metin yapı ölçütleri belirlenmiştir. Daha sonra örneklem olarak alınan 8.sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma anlama etkinlikleri bu tabloya göre, iki alan uzmanının ortak görüşüne göre değerlendirilerek kazanımlarda ifade edilmese bile okuma etkinliklerinde gerçekleştirilen metin yapı ölçütleri ya da metin yapı ölçütünü karşılayan kazanımlar bulunsa bile okuma anlama etkinliklerinde gerçekleştirilmeyen metin yapı ölçütü olup olmadığı sorgulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerden elde edilen bulgular için betimsel bir analiz yapılmıştır. Betimsel analizde veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 224). Metin yapı ölçütlerini karşılayan kazanımlar ve etkinliklerin var olup olmadığı ve sıklık sayıları sorgulanmıştır.

3. Bulgular

Metnin yapısını çözümlemeyi gerektiren okuma kazanımlarının metin yapı ölçütlerinden hangisine karşılık geldiği ve kazanımlarla karşılanamayan metin yapı ölçütlerinin olup olmadığını anlamak için Dilidüzgün (2017) tarafından oluşturulan metin yapı ölçütleri kazanımlarla eşleştirilmiştir (Genç, 2018). Tablo 2'ye bakıldığında Türkçe dersi okuma kazanımları arasında metin yapı ölçütlerinden işlev, amaca uygunluk, bilgisellik ve durumsallığı karşılayan kazanımların olmadığı görülmektedir. Ancak dilbilgisel bağlaşıklık, sözcüksel bağdaşıklık, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce, içerik şeması, biçem, özet ve metinlerarasılık ölçütlerini karşılayan çok sayıda kazanım bulunmaktadır. Varolan kazanımların metin yapı ölçütlerini karşılamakla birlikte bu ölçütün tümünü kapsayıp kapsamadığı ve bu kazanımlar üzerine etkinlik hazırlanıp hazırlanmadığı da önemlidir.

Türkçe Dersi Programı 8. Sınıf okuma kazanımlarının metin yapı ölçütlerini karşılama durumu ve okuma etkinliklerinin okuma kazanımları bağlamında metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliğine bakıldığında ise durum şöyledir (Tablo 2):

Tablo 2: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Kazanımlarını Ve Metin Yapı Ölçütlerini Karşılama Durumu

Metin Yapı Ölçütleri	Türkçe Dersi Okuma Kazanımları (Okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme)	
Dilbilgisel Bağlaşıklık Gönderim, Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti, Koşutluk, Zaman ve Görünüş	K.2.17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.	1
	K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.	0
	K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.	0
Sözcüksel Bağdaşıklık Eşdizimsellik, Yineleme	K.2.1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.	30
İşlev	Kazanım yok.	2
Başlık	K.2.29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.	2
	K.2.30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.	3
Konu	K.2.3. Metnin konusunu belirler.	9
	K.2.13. Metne ilişkin sorulara cevap verir.	18
	K.2.14. Metne ilişkin sorular oluşturur.	4
	K.2.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.	2
Anahtar sözcükler	K.2.7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.	8
	K.2.2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.	7
Ana Düşünce	K.2.4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	36
	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.	16
	K.2.26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.	16

İçerik Şeması	K.2.5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.	2
	K.2.16. Metnin planını kavrar.	19
	K.2.24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.	3
	K.2.19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.	9
	K.3.2. Metni içerik yönünden değerlendirir.	33
Biçem	K.2.18. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.	9
	K.3.1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.	3
	K.2.6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.	7
	K.2.10. Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.	17
	K.2.11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.	6
K.2.25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.	5	
Özet	K.2.12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.	5
Üstyapı	K.2.15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.	15
Amaca Uygunluk	Kazanım yok.	0
Bilgisellik	Kazanım yok.	1
Kabul Edilirlik	K.2.27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.	16
Metinlerarasılık	K.2.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.	16
	K.2.28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.	5
	K.2.31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.	15
	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.	0
	K.2.22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.	3
Durumsallık	Kazanım yok.	26

Dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında; *“Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.”* kazanımı için sadece bir uygulama çalışması mevcuttur. *“Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.”* ve *“Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.”* kazanımları için etkinlik olmadığı görülmektedir. Sözcüksel bağdaşıklık bağlamında; *“Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.”* kazanımı otuz uygulama çalışması bulunmaktadır.

Metnin anlamsal büyük ölçekli yapısı ele alındığında işlev ölçütü için Türkçe Öğretim Programı (2006)'nda tanımlanmış bir kazanımın olmadığı görülmektedir. Başlık ölçütü için ise; *“Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.”* kazanımı için iki, *“Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.”* kazanımı için üç etkinlik yer almaktadır. Metnin konusu anlamak için belirlenen kazanımlardan; *“Metne ilişkin sorulara cevap verir.”* kazanımı için on sekiz, *“Metnin konusunu belirler.”* kazanımı için dokuz, *“Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.”* kazanımı için sekiz, *“Metne ilişkin sorular oluşturur.”* kazanımı için dört, *“Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.”* kazanımı için ise iki okuma etkinliği bulunmaktadır. Anahtar kelimeler metin yapı ölçütü bağlamında ise , *“Metindeki anahtar kelimeleri belirler.”* okuma kazanımı için yedi etkinlik bulunmaktadır.

Metnin derin yapısıyla ilgili olarak ana düşünce ölçütünü karşılayabilmek için nicel olarak çok, ancak nitel olarak aynı şeyin söylenemeyeceği çok sayıda etkinliğin olduğu görülmektedir. *“Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.”* kazanımı için otuz altı, *“Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.”* ve *“Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.”* kazanımları için on altışar olmak üzere toplam altmış sekiz okuma etkinliği bulunmaktadır. Metnin özetini çıkarabilmek için büyük ölçekli önermelerin belirlenmesi için önemli olan içerik şeması ölçütü bağlamında da; *“Metnin planını kavrar.”* ve *“Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.”* kazanımları için dokuz, *“Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.”* kazanımı için üç, *“Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.”* kazanımı için iki ve tüm bu çalışmaları kapsayan ve kazanımların okuduğu metni değerlendirme başlığında yer alan genel bir kazanım olarak nitelendirilebilecek *“Metni içerik yönünden değerlendirir.”* kazanımı için ise otuz üç olmak üzere toplam altmışaltı okuma etkinliği bulunmaktadır.

Metindeki dil kullanımının farkındalığı ve anlatıcının tutumunun belirlenebildiği biçem bağlamında; *“Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.”* kazanımı için on yedi, *“Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan*

katkısını fark eder." kazanımı için dokuz, "Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler." kazanımı için yedi, "Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder." kazanımı için altı, "Şiir dilinin farklılığını ayırt eder." kazanımı için beş, "Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir." kazanımı için üç okuma etkinliği bulunmaktadır. Metnin anlaşıldığının bir değerlendirilmesinin yapılabileceği en önemli ölçütlerden biri olan özet ölçütü için yalnızca tek kazanım olarak belirlenen; "Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler." kazanımı için beş etkinliğe yer verilmiştir. Metin türünün belirleyicisi ve okuyucunun metne yaklaştığı beklentileri etkileyen üstyapı özelliklerinin yalnızca bir kazanım olarak ele alındığı ve sadece "Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar." kazanımı üzerine on beş okuma etkinliği yapıldığı görülmektedir.

Metin oluşturma ölçütleri bağlamında kazanımlar değerlendirildiğinde; amaca uygunluk ölçütü için Türkçe Öğretim Programı'nda tanımlanmış bir kazanıma rastlanmamıştır. İncelenen ders kitabında da okuyucunun metin türüne uygun bir okuma amacı belirleyip belirlemediğini ölçen bir uygulama çalışması yoktur. Bilgisellik metin oluşturma ölçütü bağlamında da Türkçe Öğretim Programı'nda tanımlanmış bir kazanım yoktur. Ancak incelenen ders kitabında, metin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme ölçütünü gerçekleştirmeye yönelik hazırlanmış bir etkinlik görülmüştür. Kabul edilirlilik metin oluşturma ölçütü ile ilişkilendirilen "Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır." kazanımı için on altı okuma etkinliği vardır. Metinlerarasılık bağlamında düşünüldüğünde, "Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar." kazanımı için on altı, "Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir." kazanımı için on beş, "Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar." kazanımı için beş, "Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir." kazanımı için üç okuma etkinliği bulunurken "Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar." kazanımı için etkinlik hazırlanmadığı görülmüştür. Türkçe Öğretim Programı (2006)'nda durumsallık metin oluşturma ölçütü için tanımlanmış bir kazanım saptanmamıştır. Ancak metinde durumsallığın irdelendiği düşünülen yirmi altı okuma etkinliği bulunmaktadır.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

4.1. Tartışma

Yapılan araştırma sonucunda, kazanımlarda bazı metin yapı ölçütlerinin hiç ele alınmadığı bazılarının ise bir bölümünün ele alındığı görülmektedir. Bunun yanı sıra; bazı okuma kazanımlarını karşılayan okuma etkinliklerinin olmadığı, metin yapı ölçütünü karşılayan etkinlik olduğu halde bunları ifade eden okuma kazanımlarının olmadığı, ayrıca, bazı metin yapı ölçütleri için ne etkinlik ne de kazanım olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3: 8. Sınıf Okuma Kazanımları, Metin Yapı Ölçütleri ve Okuma Etkinlikleri

Okuma etkinliği olmayan kazanımlar	Okuma etkinliği olan, kazanımı olmayan metin yapı ölçütleri	Etkinlik ve kazanımı olmayan metin yapı ölçütleri
K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder. K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder. K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.	İşlev Bilgisellik Durumsallık	Amaca uygunluk

Dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında; "Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder." kazanımı için bir etkinlik yer alırken "Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder." ve "Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder." kazanımlarına ait etkinlik olmaması, öğrencide metinde önermeler arasındaki bağlantı öğelerinin işlevlerinin farkındalığını gelişmemesine yol açacaktır. Bu kazanımlar için hazırlanmış çalışmalar, Türkçe ders kitabında çözümlenen metninden bağımsız olarak çoğunlukla da tümce düzeyinde hazırlandıklarından kazanımlarla ilişkilendirilememektedir. Metinde kullanılan zaman, kip, çatı ve görünüş özellikleri gibi dilbilgisel bağlaşıklıkla ilgili metin yapı ölçütleri de metin içinde ele alınmamakta ve bu bağlamda Programda kazanım bulunmamaktadır. Bu da; dilbilgisel bağdaşıklıkla ilgili kazanımlarda, daha doğrusu metin yapısı öğretiminde eksikliği göstermektedir.

Sözcüksel bağdaşıklık metin yapı ölçütü bağlamında; metnin bağlamından hareketle ve anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tahmin etme kazanımları ve bunlara yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Ancak; sözcüksel bağdaşıklık kapsamında sözcüklerin birbirleriyle ilişkilendirilmesinin de ele alınması gerekir: kitapta bununla ilgili üç etkinlik varken buna karşı gelecek bir okuma kazanımı belirlenmemiştir. Bu yapı ölçütü, başlığın metne uygunluğu, metnin bütünlüğü ve tutarlılığı açısından metinde yinelenen bilginin izlenmesi ile ilgilidir; ancak bu açıdan ne bir okuma etkinliği ne de Türkçe

Öğretim Programı'nda bunu karşılayan bir kazanım vardır. Sonuç olarak; okuma kazanımlarının sözcüksel bağdaşıklık kapsamında da yetersiz bir bölümü kapsadığı görülebilir. Anlam sözcüklerle ve sözcüklerin ilişkilendirilmesi ile oluşturulabilir. Bu nedenle, kazanımların bu bağlamda tekrar ele alınması gerekir.

Öğrencilerin, okuma amaçları doğrultusunda belli metin türlerini seçebilme ya da bir metnin okuyucuyu hangi düşünce ve davranışlara yönlendirme amacıyla yazıldığını belirleme yetilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Günay (2003:35) da metnin iletişimsel amaçla üretilmesinin, metni metin yapan en önemli özellik olduğunu "Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir." sözleriyle açıklamaktadır. Bu nedenle; metinde, öğrencilerin metnin yazılış amacı ve bu bağlamda işlevini belirleyici dilsel öğelere odaklanmalarını amaçlayan çalışmalara ve bu çalışmalara yönlendiren kazanımlara gereksinim vardır. İşlev metin yapı ölçütü için ise bir okuma kazanımı Programda yer almazken ders kitabında bununla ilişkilendirilecek iki etkinlik olduğu görülmüştür.

Başlık, metin türünü ayırt eden, metnin konusu ve ana düşüncesiyle ilgili tahmini sağlayan, metnin bütünlüğünü düzenleyen ve kontrol eden en büyük ölçekli metin yapı ölçütüdür. Öğrencilerin metne hâkimiyetini kılan bu olgu için farklı başlık bulma ve başlık ile içerik arasındaki ilişkiyi kurma gibi kazanımlar vardır; ancak bu kazanımların tekrarı mahiyetindeki etkinliklerin nicel ve nitel olarak yetersiz olduğu açıktır. Bu kazanımları gerçekleştirmek içeriğin başlık doğrultusunda çözümlenebildiği ve bu çözümlenmelerin başlığın işlevi ile ilişkilendirilebileceği etkinliklere gereksinim vardır. Metin yapı ölçütü olarak 'konu'yu irdelemeye yönelik konu, olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirleme; metni ilişkin sorular sorma, soruları yanıtlama; metne yönelik tahminlerde bulunma kazanımları için çok sayıda etkinlik bulunmaktadır. Metni anlama adeta konuyu anlama ile sınırlandırılmış gibi görünmektedir. "Metindeki anahtar kelimeleri belirleme" kazanımı için de yeterli etkinlik bulunmakla beraber metindeki kavramları sorgulayan, ilişkilendiren etkinlikler değildir.

Ana düşünceyi bulabilme üst düzey düşünme becerisini gerektirir; metnin çözümlenmesi sonucunda varılan bir sentezdir. Bu metin yapı ölçütü için, "Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler", "Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler" ve "Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder." kazanımları ve bunları "ifade eden" toplam elli altı etkinlik bulunmaktadır. Çünkü kitapta genel sorularla doğrudan metnin ana düşüncesinin ne olduğu sorulmuş; metindeki sözcükler/eylemler arasındaki ilişkilerin irdelendiği ve kavramlaştırıldığı metne özgü çözümlenmeleri gerektiren etkinliklere yer verilmemiştir.

Metni anlama ve özetini çıkarmak için gerekli, metnin anlamsal bölümlemesini ifade eden içerik seması metin ölçütü "Metnin planını kavrar.", "Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.", "Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar." ve "Metni içerik yönünden değerlendirir." kazanımlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak; bu kazanımların, etkinliklerde aynen yinelenildiği; metin türüne göre metin planının, düşünceyi geliştirme yollarının değişebileceği gerçeğini öğrenciye sezdirebilecek çalışmaların olmadığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin önce sessiz, sonra sesli okuma yapmalarının metni içerik, dil ve anlatım yönünden değerlendirmeleri için yeterli görülmesi ya da yerel bağdaşıklık bağlamında metnin belirli bölümlerine odaklanmalarını gerektirecek 5N1K biçimindeki soruları (Erdal, 2017, s.93) yanıtlamaları hedeflenen kazanımları gerçekleştirmeleri ve metin yapı ölçütlerini içselleştirmeleri için yeterli değildir.

Metnin büyük ölçekli yapısı içinde ele alınan biçim özelliklerinden; "Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder." kazanımı için etkinlikler bulunurken; "Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir." kazanımı için yazarın tavrını (resmî, samimi) sorgulayan üç etkinlik yer almakla beraber yazarın bakış açısının metnin dil ve anlatım özelliklerinden yola çıkılarak sorgulandığı metin yapısını çözümlenmeye dayalı etkinliklere rastlanmamıştır. "Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.", "Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.", "Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur." kazanımları için kazanımın aynı şekilde ifade edildiği kazanımsı etkinlikler (bkz. Dilidüzgün, 2010) yapılmıştır. Biçim özelliği olarak ele alınabilecek noktalama işaretleri, farklı yazımlar (kalın, eğik vb.) gibi anlama katkı sağlayıcı kullanımların işlevinin sorgulandığı çalışmalar yoktur. Türkçe ders kitabında noktalama işaretleri işlenen metinlerden bağımsız, başlı başına bir konu olarak sunulmuş, metin türleriyle ilişkisi sorgulanmamıştır. 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda "Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar." kazanımının açıklamalarında metinde alt çizmenin, koyu ve italik yazmanın, renklendirmenin, farklı punto ve font kullanmanın işlevi vurgulanmaktadır (MEB, 2018, 50).

Metnin büyük ölçekli yapısını saptamayı gerektiren metnin özeti bağlamında; "Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler." kazanımı için hemen hemen bütün etkinlikler 'Metnin özetini çıkarınız.' ya da 'Metinde önemli gördüğünüz noktaları defterlerinize yazınız.' şeklinde oluşturulmuştur. Özet çıkarmanın en iyi belirleyicisi olan "kendi sözcükleriyle ifade etme" yetisini

kazandıracak bir etkinlik yoktur. Oysa “kendi sözcükleriyle” ifade edilemeyen şeylerin anlaşıldığı konusu kuşku götürür. Bununla birlikte, kitapta “metindeki ana noktayı saptama” amacını taşıyan bir etkinlik bulunurken bunu karşılayan bir kazanım yoktur. Kısaca; öğrencilerin özet metin oluşturabilmeleri için işletmeleri gereken silme, genelleme ve kurma gibi (Dilidüzgün, 2017) büyük ölçekli kuralları işletebilecekleri çalışmalara yer verilmemiştir. Metnin üstyapısı doğrultusunda, “Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.” kazanımı altında metnin üstyapı kategorileri ve bunların metin türüyle ilişkilendirildiği etkinliklerin olduğu görülmüştür.

Metin oluşturma ölçütlerinden “amaca uygunluk” bağlamında, Türkçe ders kitabında bir etkinlik bulunmadığı gibi bununla ilgili bir kazanımın olmadığı da görülmektedir. Metinlerin temel oluşma koşulları işlevleridir, bir metnin hangi amaçla, hangi hedef kitleye yazıldığını sorgulamak eleştirel söylem çözümlemesinin dil öğretimini şekillendirdiği günümüzde önemlidir ve öğrencilerin amaçlarına uygun metinleri seçebilmeleri bağlamında gereklidir. Metin oluşturma ölçütlerinden “bilgisellik” üzerine 2006 Türkçe Dersi Programı’nda bir kazanıma rastlanmamıştır ancak bir etkinlikte açıkça ifade edilmemiş kavramları sorgulayan bir etkinlik bulunmaktadır. Bununla birlikte, öğrencilerin kendileri için yeni bilgileri anlamaları ve bunları hemen benimsemeyip eleştirel bir gözle nasıl okumaları gerektiğine dair kaygının olmadığı görülmüştür. 2018 Türkçe Programı’nda ise “metnin yazılış amacını çıkartma” kazanımı bulunmaktadır. “Kabul edilirlilik” açısından; “Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımı için metni günlük hayatla ilişkilendirme bağlamında çok sayıda etkinlik varken metnin kurgusu, metindeki dil kullanımı ve metindeki bilgiler kapsamında metnin tüm olarak kabul edilebilirliğinin irdelendiği kazanım ya da etkinlik yoktur. “Durumsallık” bağlamında; Türkçe kitabında öğrencinin konuya uygun metin seçme ve okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme amacı güden etkinlikler olmasına rağmen bu metin yapı ölçütünü karşılayan bir okuma kazanımı yoktur.

Metnin dil çalışmalarının temelini oluşturduğu ve bilginin çok ve hızla üretildiği ve yayıldığı bu disiplinler arası çağın ana kelimesi haline gelen metin ölçütü olarak “metinlerarasılık” bağlamında; “Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.” kazanımına bağlı olarak metni başka metinlerle ilişkilendirme, “Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.” kazanımı için farklı kaynaklardaki bilgileri bir araya getirme, “Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.” kazanımıyla ilgili olarak görsellerden yararlanma, “Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.” kazanımı için problemlere farklı çözümler bulma etkinlikleri vardır. Bununla birlikte; metinleri eleştirel bir gözle okumayı gerektirecek “Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.” kazanımı için etkinlik olmadığı görülmektedir. Ayrıca metinlerde başka metinlere yapılan gönderimlerin neler olabileceği, yazarın hangi bilgileri bildiğimizi varsaydığı, metindeki ifadelerin başka hangi anlamlara gelebileceği, yazarın hangi amaçlarla diğer metinlere gönderimde bulunduğunu sorgulayan etkinlik ya da kazanımlar yoktur. Karatay’a (2014, s.79) göre “Metin kendisinden önceki metinlerle bir etkileşim ve bilgi akışı içerisindedir. Bir metin diğer anlatımlardan yalıtılmış, onlardan soyutlanmış bir şey değildir, tek başına yazılmamıştır ve tek başına okunamaz; başka metinlerle ilişkisine göre bir değeri ve anlamı vardır”. Öğrencilerin etkili ve ilginç bir anlatım yetisi kazanabilmeleri için okudukları metinleri bu bağlamda çözümlemeleri yararlıdır.

4.2. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; bugün dil öğretimi söylem boyutuyla ele alınmak zorundadır. Bu nedenle kazanımların oluşturulmasında bağlaşıklık/bağdaşıklık ve tutarlılık gibi metin odaklı ölçütlerin yanı sıra amaca uygunluk, durumsallık, bilgisellik, kabul edilebilirlik ve metinlerarasılık gibi bağlam odaklı ölçütlerin de göz önüne alınması gereklidir. Söylem çözümlemesi, metinlerin üretildikleri ve algılandıkları ortamlarda hangi işlevleri üstlendiklerini; bu işlevler doğrultusunda metin kurgularının, tümcelerarası anlamsal ve dilbilgisel bağların nasıl oluşturulduğunu açıklar (İnce-Özyıldırım, 2010, 13). Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; kazanımların metin yapı ölçütlerini genellikle karşıladığı ancak işlev, amaca uygunluk, bilgisellik ve durumsallık gibi okuma kazanımları bulunmayan metin yapı/oluşturma ölçütleri bulunduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra kitapta etkinliği olan ancak kazanım olarak belirtilmeyen işlev, bilgisellik ve durumsallık gibi metin yapı/oluşturma ölçütleri vardır. Ayrıca içeriğinin yalnızca bir kısmı için kazanım bulunan, yani eksik olarak ele alınan dilbilgisel bağlaşıklık, sözcüksel bağdaşıklık ve metinlerarasılık gibi ölçütler vardır. Bazı metin yapı ölçütleri için kazanım da vardır, etkinlik de vardır; ancak bu etkinlikler öğrencinin kazanımda ifade edilen beceriyi kazanması için soyut kalmaktadır, adeta kazanımların tekrarı şeklinde yönergeleri vardır ve öğrencileri metnin somut yapısında var olan dil kullanımını bilişsel süreçler işleterek çözümlemeye götürececek yeterlikte değildir.

Bu nedenle; öncelikle, Türkçe Dersi Programına, karşılanmayan metin yapı ölçütleri için kazanımlar eklenmesi, daha sonra da metin yapı ölçütünü karşılayan kazanımlar için metin yapısını irdeleyen; çözümleme, problem çözme ve düşünmeye dayalı etkinliklerin oluşturulması, öğrencilerin okuma-anlama

becerilerinin geliştirilmesinde olumlu katkı sağlayacaktır. Metinler üzerine hazırlanan okuma etkinliklerinin her biri en azından bir yapı ölçütünü hedef almalıdır ve bununla ilgili var olan bir kazanımı gerçekleştirmek için metin yapısını çözümlenmeye dayalı etkinlikler oluşturulmalıdır. Öğrencinin doğru ve etkili iletişime girebilmesi için metin edincini geliştirmesi ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Kazanımlar metin yapı/oluşturma ölçütlerine dayandırılmadığı takdirde Türkçe öğretiminde hedeflenen “öğrencinin anlama (metin çözümlenme) ve anlatma (metin oluşturma) becerilerini” geliştirmek mümkün değildir.

2018 Programı okuma kazanımları doğrultusunda yazılan Türkçe ders kitaplarının metin yapı ölçütü, okuma kazanımları ve okuma etkinliklerini ilişkilendiren bu düşünce bağlamında incelenmesi yeni araştırmalara konu olabilecektir. Böylelikle 2006 ve 2018 Türkçe Dersi Programı karşılaştırılabilecek olumlu gelişmeler gözlemlenirken eksik kalan yönler de tekrar değerlendirilecek ve gerekli düzenlemeler için bilimsel dayanak sağlanmış olacaktır. Metin yapı ölçütleri doğrultusunda belirlenen kazanımlar için etkinlik oluşturma da bu bağlamda ele alınması gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

- Demirel, Ö. (1999). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dilidüzgün, Ş. (2011). Türkçe Öğretiminde Yazın Eğitimi Bağlamında Karşılaştırmalı Metin Türü Çalışmaları. S. Sever (Yay. Haz.) 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 05-07 Ekim 2011 (*Bildiriler ve Atölye Çalışmaları*), s. 97-108. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın no: 4.
- Dilidüzgün, Ş. (2010). Türkçe Derslerinde Metin Etkinliklerinin Okuma-Anlama Kazanımlarını Gerçekleştirme Yeterliği-Bir Öykü Örneği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, s. 13-30.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdal, N. (2017). *Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Genç, Ş. (2018). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Yeterliği Bağlamında Metindilbilimsel Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual
- Güneş, F. (2013). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Huber, E. (2008). *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.
- İnce-Özyıldırım, I. (2010). *Tür Çözümlemesi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Karatay, H. (2014). *Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim tarihi: 02 Ocak 2019.
- Özdemir, E. (2000). *Eleştirel Okuma*. Ankara/İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem.
- Şimşek, H. (2009). Methodical Problem in The Researches Of Educational History. Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, year: 2009, vol: 42, no: 1, s. 33-51.
- Ülper, H. (2010). *Okuma ve Anlamlandırma Becerilerinin Kazandırılması*. Ankara: Nobel Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.